

1.5. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Останнім часом все гостріше відчувається потреба у якісно новому підході до вирішення соціальних проблем, більш тісній та глибокій інтеграції соціальної та економічної економіки, яке знаходить своє вираження у розвитку соціальної сфери як складової соціальної економіки.

Сьогодні, на жаль, соціальна сфера поєднує в собі весь спектр економічних проблем та кризових явищ, які загострилися останнім часом в Україні: зростає рівень безробіття; поглиблюється рівень розшарування між різними верствами населення; знижується рівень та якість життя населення; відчувається недофінансування освіти та охорони здоров'я; критичними є демографічні показники смертності, захворюваності, народжуваності; збільшується рівень соціальної напруги у суспільстві; знецінюються доходи населення тощо.

Тому нового значення у сучасних умовах набуває теоретичний аналіз проблем соціальної економіки, коли перед державою постало важливе завдання визначення стратегічних напрямків розв'язання суперечностей у соціальній сфері, використовуючи підґрунтя як світового, так і власного вітчизняного досвіду. Потребують більш докладного опрацювання питання формування необхідних умов ефективного функціонування соціальної сфери, питання співвідношення економічних та соціальних ефектів її розвитку. Все це суттєво актуалізує розроблення наукових підходів щодо розвитку соціальної сфери, а також їх дослідження в навчально-методичному аспекті.

Мета дослідження полягає у виявленні проблем функціонування та розвитку соціальної сфери у державі, а також окресленні перспективних напрямів управління та розвитку соціальної сфери та інфраструктури.

Сьогодні як розвинутих країнах, так і у тих, що розвиваються, обговорюються питання щодо необхідності змін якісного та кількісного характеру в соціальній сфері. Це пов'язане із сучасними викликами системного змісту, серед

яких глобалізація, епідемія, масова трудова міграція тощо. Пошук шляхів виходу із сучасної соціальної кризи передбачає розроблення нових підходів щодо розвитку та функціонування соціальної сфери та інфраструктури.

В історичному сенсі суттєвий влад в розвиток підґрунтя соціальної сфери зробили німецькі вчені (економісти, соціологи) А. Мюллер, Л. Ерхард, В. Ойкен та політики – О. Бісмарк та У. Беверидж.

Теоретико-практичні підходи щодо підвищення ефективності державної політики в соціальній сфері розглядаються у працях провідних вітчизняних науковців: О. Амоші [12], В. Гейця [12], О. Грішної [8], А. Колота [7], Е. Лібанової [10], О. Макарової [9] та інших.

Відаючи належне науковим напрацюванням сучасних авторів, слід зазначити, що дослідження щодо розвитку соціальної сфери та інфраструктури в умовах соціалізації економіки не мають загальнонокоординованого та системного характеру.

Не викликає сумнівів твердження, що соціальна сфера будь-якої держави є важливим сукупним об'єктом соціально орієнтованої економіки та структуроутворюючим фактором усієї господарської системи. Соціальна сфера та інфраструктура відіграють значну функціональну роль в житті суспільства, це означає, що в соціальній сфері відбувається відтворення соціальних зв'язків між людьми, умов та способу життя, можливостей задоволення соціальних потреб. Від якості соціальної сфери залежить самопочуття, здоров'я, освіта, культура людини, що формує людський потенціал суспільства.

У наукових дослідженнях та офіційних документах соціальна сфера трактується по різному. Іноді її розуміють як сукупність установ, що здійснюють соціальні послуги; в інших джерелах – це соціальні послуги відповідних галузей. Такі підходи є дещо обмеженими та не дають повного уявлення про сутність та функціональність соціальної сфери.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає соціальну сферу як сукупність галузей, підприємств,

організацій, які безпосередньо пов'язані і визначають спосіб і рівень життя людей, їх добробут, споживання (освіта, культура, охорона здоров'я тощо)» [1].

На думку Ягодки А. Г. соціальна сфера: – «це сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно з чинними законами і загальноприйнятими правилами з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави» [15].

Дещо інше визначення дає Удотова Л. Ф., «соціальна сфера – це сукупність галузей економіки, які тією чи іншою мірою задіяні у процесі задоволення потреб людей, а їх працівники одержують відповідні доходи з коштів, виділених суспільством на ці потреби» [13].

Більше широке трактування можна знайти у Скуратівського В. А., Палія О. М., Лібанової Е. М., які визначають соціальну сферу як сферу життєдіяльності людського суспільства, де реалізуються інтереси класів, соціальних груп, етнопонаціональних спільнот, що охоплює широку палітру соціального простору – від умов праці, побуту, здоров'я до соціально-класових, етнопонаціональних, сімейно-шлюбних відносин [10].

З точки зору людської діяльності підходять до визначення Маргулян Я. А. та Булатецька А. Ю., які акцентують увагу на тому, що це сфера, яка характеризує діяльність людей щодо відтворення життя суспільства [6].

На нашу думку, найбільш важливими функціями соціальної сфери є її участь у формуванні та накопиченні людського капіталу та підвищення якості життя населення. Крім того, аналізуючи сутність соціальної сфери, слід визначити її характерні ознаки: по-перше, результатом функціонування соціальної сфери є соціальні послуги; по-друге, соціальна сфера, сполучаючись з трудовою сферою, здійснює вплив на якість трудового життя населення.

Враховуючи існуючі науково-методичні підходи, можна дійти висновку, що соціальна сфера – це сфера суспільного життя, головною метою існування якої є відтворення як окремої особистості, так і людського потенціалу на основі забезпечення сприятливих матеріальних, суспільних, духовно-етичних умов життя та праці, освіти, охорони здоров'я, зростання матеріального добробуту, які впливають на характер та поведінку людини, об'єднують інтереси різних соціальних груп, суспільства в цілому.

За теперішнього часу в Україні, не дивлячись на ключову роль соціальної сфери у розвитку національної економіки, в ній накопичилася велика кількість соціальних проблем, пов'язаних перш за все з обмеженнями фінансування та зі зростанням чисельності соціально вразливих верств населення, що потребують постійної підтримки з боку держави.

Соціальна сфера України сьогодні має кризовий стан та характеризується негативними змінами соціальної структури суспільства, різкою поляризацією доходів населення, низьким рівнем життя, демографічними диспропорціями, суттєвим рівнем безробіття та дестабілізацією ринку праці, руйнівною трудовою міграцією, розвалом освітньої системи та системи охорони здоров'я тощо.

Основні державні пріоритети у реформуванні соціальної сфери перш за все, стосуються пенсійної реформи, посилення соціального захисту працюючих, запровадження надання адресної соціальної допомоги та децентралізації системи соціальних послуг та їх розвиток на рівні територіальних громад.

Використовуючи структурний підхід, у складі соціальної сфери можна виділити: соціальну інфраструктуру та соціальні послуги (види діяльності); нормативно-правову базу щодо регулювання соціального споживання та соціальних послуг (рис. 1.5.1).

Втім, основний діючий елемент соціальної сфери – це соціальна інфраструктура. За своїм складом інфраструктура соціальної сфери являє собою систему галузей господарства, що забезпечують ефективність функціонування всіх інститутів соціальної сфери.

Рисунок 1.5.1 – Соціальна сфера: види діяльності та галузі соціальної інфраструктури

Таким чином, соціальна сфера має такі складові:

1) *види діяльності (забезпечення соціальних послуг):*

- із забезпечення зайнятості населення;
- з формування доходів населення;
- з соціального забезпечення і захисту громадян.

2) *галузі соціальної інфраструктури:*

- освіта;
- охорона здоров'я;
- житлово-комунальне господарство;
- торгівля і громадське харчування;
- екологічна система;
- культура та мистецтво.

Розглянемо їх докладніше.

Важливим елементом соціальної сфери, який впливає на соціально-трудові та економічні відносини, є **діяльність із**

забезпечення зайнятості населення, яка реалізується Міністерством соціальної політики та Державною службою зайнятості.

За даними Державної служби статистики України, у 2019 році рівень зайнятості зріс з 57,1 % до 58,2 % населення відповідного віку. Зростання рівня зайнятості відбулося в усіх регіонах. Так, найвищий показник зайнятості спостерігається у Києві – 63,1 %, Харківській, Дніпропетровській та Сумській областях він склад близько 60 %. Проблемними регіонами стали Волинська та Донецька області з майже 51 % [3]. Спостерігається низький рівень зайнятості молоді, обумовлений тим, що значна кількість осіб у цьому віку навчається та не входить до складу робочої сили. Останнім часом суттєво збільшилася чисельність незайнятого населення, розширюється явище нерегламентованої зайнятості. Держава при цьому зазнає значних збитків від безробіття.

До дій з забезпечення зайнятості населення відносяться:

- впровадження, нормативне обґрунтування та активне використання дистанційних форм зайнятості;
- впровадження гнучких модульних технологій для навчання персоналу з метою підвищення якості робочої сили;
- моніторинг щодо визначення потреби у працівниках різного фаху та кваліфікації;
- створення та впровадження механізмів надання додаткових гарантій щодо працевлаштування молоді, сприяння створенню мережі молодіжних центрів праці з урахуванням потреб регіонів тощо.

Вдосконалення діяльності з формування доходів населення, яка здійснюється Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України, Міністерством соціальної політики і державними податковими інспекціями, є вельми актуальною. Це пов'язано з критичним падінням показників рівня та якості життя, зростанням бідності та злиденності населення, суттєвою поляризацією доходів тощо. Реалізація економічних та соціальних реформ обернулася різким падінням рівня життя, зниженням доходів населення, зростанням трудової міграції. Виникли явища збідніння серед працюючого населення.

Водночас розвивається тіньовий сектор економіки, спостерігається поширення злочинності, зловживання владою.

За даними Держстату середньомісячна заробітна плата штатних працівників за 2019 рік становила 10 497 грн, що на 18,4 % більше, ніж у 2018 році. Найнижчим рівень середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за цей період був у працівників, зайнятих поштовою та кур'єрською діяльністю, – 5 993 грн (57,1 % до середнього рівня по економіці), а найвищим – у працівників авіаційного транспорту – 27 300 грн (260,1) [3].

Індекс реальної заробітної плати у грудні 2019 року по відношенню до листопада 2019 року становив 115,1 %, а в порівнянні з груднем 2018 року – 111,3 відсотка. За даними Пенсійного фонду України середній розмір пенсії разом з цільовою грошовою допомогою станом на 1 січня 2020 року становив 3 082,98 грн, що на 16,5 % перевищує розмір середньої пенсії станом на 1 січня 2019 року.

Рівень заробітної плати в Україні є одним найнижчим серед європейських країн. Незважаючи на зростання номінальних доходів домогосподарств рівень реальних доходів населення України за останні роки суттєво знизився.

Доходи населення у 2019 р. становили 3 699,3 млрд грн, витрати – 3 815,5 млрд грн, зменшення заощаджень – 116,2 млрд грн. Наявний дохід у розрахунку на одну особу становив 67 528 грн [3].

Отже, в економіці України відсутній досконалий механізм перерозподілу доходів у національному масштабі, тоді як у розвинутих країнах світу політика регулювання доходів населення є важливою складовою управління соціально-економічним розвитком.

Дії щодо вдосконалення системи формування доходів населення передбачають:

- зростання відтворювальної та регулюючої функцій заробітної плати;
- формування середовища щодо стимулювання підприємницької та ділової активності;

– удосконалення податкового законодавства з метою зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці підприємств і на доходи населення.

Діяльність щодо соціального забезпечення і захисту населення характеризується наступними тенденціями. Населення України має вкрай низький рівень добробуту. Прогноз соціального розвитку України наступні роки може мати кілька сценаріїв. Головна умова втілення оптимістичного сценарію – це успішна реалізація програми економічного зростання за мінімізації негативної дії зовнішніх впливів. Такий сценарій розвитку передбачає поступове зростання ВВП, що сприятиме поживленню на ринку праці, і в т. ч. – зростанню кількості вакансій. Ситуація у сфері зайнятості залежатиме від стабілізації суспільно-політичної ситуації у країні, а також від того, наскільки активно розвиватиметься бізнес, і чи вдасться поживити інвестиційний клімат. Макроекономічна стабілізація сприятиме відновленню позитивних тенденцій в оплаті праці, комплексного стимулювання працівників тощо.

Першочерговими кроками у сфері соціального забезпечення слід вважати: продовження реформи пенсійної системи та недержавного пенсійного забезпечення; реалізація реформи медичного страхування; реформа соціальної допомоги, впровадження адресної допомоги; соціальна підтримка домогосподарств; забезпечення особам з інвалідністю рівних з іншими громадянами можливостей для участі в економічній, трудовій і соціальній сферах життя суспільства тощо.

Важливим компонентом соціальної сфери є **соціальна інфраструктура**, вона розглядається як стала сукупність елементів, які створюють умови для задоволення потреб на рівні, що визначається принципами і можливостями держави і суспільства.

Важливою галуззю соціальної інфраструктури є освіта. Центральним органом виконавчої влади, який займається питаннями освіти в нашій країні є Міністерство освіти України.

7 вересня 2017 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про освіту». Цей закон містить низку прогресивних нововве-

день, зокрема: урівнює три форми здобуття освіти – формальну, інформальну та неформальну – чим забезпечується право вибору для здобувачів освіти; зменшує бюрократичний контроль над освітнім процесом і збільшує академічні свободи, водночас забезпечуючи більш ефективний та незалежний контроль за якістю освіти; наближує структуру освіти до європейської; забезпечує створення національної системи кваліфікацій; затверджує стандарти освіти на компетентнісній основі в термінах результатів навчання (що має знати, вміти, розуміти випускник певного рівня освіти) тощо [4].

14 грудня 2016 р. Кабінет Міністрів схвалив Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». Головна мета реформи – наблизити середню освіту до реальних потреб практичної діяльності і наступних етапів соціалізації молодого людини, запровадивши згаданий вище компетентнісний підхід (набуття вміння застосовувати отримані знання в житті) і, водночас, звільнивши учня від необхідності механічного засвоєння надмірного обсягу застарілих, занадто теоретичних, несистематизованих знань. Концепція пройшла трирічне громадське обговорення за участі зацікавлених сторін і має почати реалізовуватися у 2018 р. Водночас, довіру до безумовно необхідних реформ в освітній сфері знижують періодичні корупційні скандали в системі освіти, звинувачення у плагіаті та протекціонізмі [14].

Не менш важлива галузь соціальної інфраструктури – охорона здоров'я. Діяльність у сфері охорони здоров'я є чи не найважливішою умовою стабільного людського розвитку. Вона передбачає систему заходів щодо забезпечення фізіологічних та психологічних функцій людини, а також соціальної та трудової активності. Керує діяльністю цієї галузі Міністерство охорони здоров'я України, функції якого визначаються положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Головною метою реформи охорони здоров'я є забезпечення всім громадянам України рівного доступу до якісних медичних послуг та перебудова систему охорони здоров'я за ознакою пацієнтоорієнтованості.

За рекомендацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), держави мають спрямовувати на охорону здоров'я своїх громадян не менше 5 % ВВП. Витрати на медичне забезпечення однієї особи становлять \$ 80–120 (залежно від коливань курсу валют). За даними Європейського регіонального бюро ВООЗ, сучасний стан здоров'я населення характеризується вкрай високими показниками захворювання і смертності (14,7 випадків на 1 000 населення проти 6,7 – у країнах-членах ЄС), перевищенням числа померлих над числом живонароджених (на 100 померлих – 69 живонароджених). Для України є характерними низький рівень очікуваної тривалості життя (71 рік), відсутність можливості отримувати належну медичну допомогу. На первинному рівні дефіцит кадрів складає 25 %. У рейтингу стану здоров'я громадян різних країн, складеним Агентством Bloomberg у 2013 р., Україна посіла 99 місце серед 145 країн. У 2016 р. Україна не потрапила до рейтингу Bloomberg. У 2016 р. створено нормативну базу, яка сприяє розробленню нової системи фінансування охорони здоров'я, зокрема, затверджено Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я України, яка закріплює модель національного солідарного медичного страхування зі 100 % охопленням громадян. Підготовлений пакет нормативних пропозицій передбачає гарантований державою перелік медичних послуг; новий механізм оплати медичних послуг (принцип «гроші йдуть за пацієнтом»), та посилення ролі громад, надання фінансової та управлінської автономії закладам охорони здоров'я. Все це дозволить зробити етапний крок до запровадження нової моделі фінансування охорони здоров'я на принципах медичного страхування [14].

Суттєво пов'язана з якістю життя така галузь соціальної інфраструктури як житлово-комунальне господарство.

У статті 47 Конституції України зазначено право на житло. Тому важливим завданням для держави (Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України) є створення умов, за яких кожен громадянин зможе придбати, взяти в оренду або побудувати житло, а також проживати в ньому.

Витрати державного бюджету на виплату субсидій для найбільш уразливих верств населення становлять близько 4–6 % загального обсягу видаткових статей. У державному бюджеті витрати на субсидії за комунальні послуги перевищували 40 млрд грн. Разом з тим, проблема розрахунків і заборгованості населення за спожиті житлово-комунальні послуги продовжує поглиблюватися. Така ситуація у багатьох випадках є наслідком неефективності роботи і слабкої комунікації з населенням місцевих органів влади, у ряді випадків – неадекватної тарифної політики, а також недовіри населення до політики надання субсидій, а також величезними втратами від неефективного використання електроенергії, води, тепла, як і недостатньої дисципліни оплати [14].

Напрямки реформування житлово-комунального господарства такі:

- забезпечення раціонального планування місцевих бюджетів; формування економічно обґрунтованих тарифів;
- забезпечення надійної роботи комунальних підприємств по наданню споживачам послуг належної якості;
- впровадження системи стимулювання відносно збереження ресурсного потенціалу.

На рівень та якість споживання населення впливає така галузь соціальної інфраструктури як торгівля та громадське харчування. Важливу роль у динаміці розвитку соціально-економічної сфери відіграють торгівля та громадське харчування, основним завданням яких є задоволення попиту споживачів при високій якості обслуговування. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України очолює діяльність держави за даним напрямком [95].

Торгівля є однією з найбільших галузей економіки будь-якої країни, що забезпечує рух товарів зі сфери виробництва в сферу споживання. Будучи невід’ємним елементом структури ринкової економіки, вона має безпосередній вплив на її ефективність.

Характерною особливістю громадського харчування є виконання специфічних функцій виробництва, реалізації та організації споживання продукції.

Недостатня ефективність торгівлі та громадського харчування за сучасних умов потребують державного втручання й регулювання. Для більшої соціальної інтеграції суспільства доцільним слід вважати формування таких споживчих стандартів, які б співвідносилися з середніми доходами.

Важливою на сьогодні галуззю соціальної інфраструктури є екологічний захист населення. В Україні таку діяльність очолює Міністерство екології та природних ресурсів України.

Екологічний стан України можна охарактеризувати як кризовий. Слід зазначити, що проблемам довколишнього середовища за останній час майже не приділяється увага. Серед них: забруднення біосфери – повітря, води, землі; знищення багатьох видів флори і фауни; вичерпання невідновлюваних корисних копалин; руйнування озонового шару; вирубка лісів тощо.

Вкрай необхідними сьогодні є заходи щодо поліпшення екологічної ситуації, серед яких:

- обґрунтування екологічної та економічної політики, яка реалізується державою;
- впровадження новітніх екологічних розробок на підприємствах;
- використання вторинної сировини;
- очищення біосфери від продуктів промислових підприємств.
- жорсткий екологічний контроль за діями підприємств;
- моніторинг і оцінка досягнутих результатів екологічної діяльності.

Наступна галузь соціальної інфраструктури, це – культура та мистецтво. Конституцією України (стаття 54) громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Однією з проблем України є саме розуміння культури, її значення в сучасному світі і тієї ролі, яку вона може грати в

модернізації суспільства та економіки. У Європі культурні та креативні індустрії планомірно перетворюються в найважливіший напрям соціально-економічних змін. Так, у багатьох країнах ця галузь вже є суттєвою не тільки за традиційними економічними показниками, а й за показниками забезпечення працевлаштування.

Серед позитивних зрушень у сфері культурної політики потрібно відзначити передусім ухвалення «Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ», розробленої Міністерством культури України. Втім, документ, розроблений урядовими фахівцями із залученням представників громадськості, критикувався за відсутність механізмів реалізації, збереження «галузевого» підходу до культури і слабку увагу до її найбільш сучасних і перспективних напрямів, таких як культурні індустрії. Паралельно на громадських засадах культури в Україні до 2025 р., яка відрізнялася від урядової за структурою, стилем і підходами, проте не була затребувана владою. Варто відзначити такі важливі, хоча й запізнілі рішення, як створення «Українського інституту книги» і Координаційної ради з питань застосування української мови в усіх сферах суспільного життя України. Кроком у напрямі інтеграції українського культурного простору до загальноєвропейського стало утворення Бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні, яке розпочало прийом заявок [14].

Що стосується загальних реформ соціальної сфери, то можна відмітити останніми роками тенденцію до децентралізації соціальних послуг. Так, найбільш поширеною формою забезпечення соціального захисту було, як і раніше, надання певним категоріям населення пільг або грошових форм допомоги. Право на пільги мали близько 20 млн українців (приблизно 40 % населення), що вдвічі перевищує чисельність платників до соціальних фондів (10,5 млн осіб). Прийнятий у 2019 році Закон «Про соціальні послуги» забезпечує вдосконалення чинного законодавства в частині адміністрування соціальних послуг, підвищення статусу соціальних працівників, розширення повноважень місцевих органів виконавчої

влади, передбачає нову систему адресної допомоги. Загальний розвиток ситуації у соціальній сфері впродовж 2019–2020 р. дає підстави для таких висновків: реформи планувалися і здійснювалися, але, як і в інших сферах, мали несистемний характер, часто органам влади бракувало комплексного стратегічного бачення [5]. Значна частина рішень з подолання кризового стану приймалися за принципом реагування на проблему, а не на упередження. Потреба в комплексному фаховому підході залишається актуальною.

Хоча в Україні загальний обсяг видатків у сфері соціального захисту й соціального забезпечення доволі значний навіть порівняно з розвинутими європейськими країнами, якість послуг та ефективність заходів соціального захисту залишаються невисокими, а соціальні потреби найуразливіших категорій населення не задовольняються належним чином.

Таким чином, комплексне соціальне забезпечення потребує чималих бюджетних коштів.

Урахування світового досвіду при формуванні якісно нової соціальної стратегії в Україні дозволяє позначити ряд пріоритетних завдань у даній сфері, що мають місце сьогодні:

- розширення соціальної бази, зокрема охорони здоров'я, освіти і культури, для мобілізації соціальних чинників з метою розвитку економіки;

- удосконалення структури і вартості споживчого кошика з урахуванням споживання соціально значущих послуг, необхідних для відтворення робочої сили, а також встановлення мінімального розміру оплати праці на рівні споживчого кошика;

- активізація соціальної політики через фінансування соціальної сфери підприємствами, оскільки якісне споживання послуг, наприклад охорони здоров'я та освіти, безпосередньо впливає на продуктивність праці;

- збільшення соціальних витрат на підприємствах через встановлення нормативів розподілу прибутку з урахуванням формування фонду соціального розвитку;

- посилення соціальних принципів, перехід від переважно соціальної підтримки до переважно соціального страху-

вання населення з диференціацією залежно від соціальних ризиків, розмірів страхових виплат, страхових внесків;

– посилення адресності та цільового використання бюджетних коштів, забезпечення справедливого перерозподілу.

Модель адресної соціальної політики держави має зайняти провідне місце в регулюванні соціального розвитку суспільства. Нова модель соціальної політики держави має бути заснована на диференційованому підході відносно різних верств населення. Для забезпечення дієвості такого підходу необхідне коректне визначення окремих категорії одержувачів.

У вітчизняній практиці в умовах формування соціальної держави основоположною має стати роль держави, проте для тих груп, які не потребують мінімальних гарантій або їх не влаштовує якість надання соціальних послуг, може бути відкритий недержавний ринок як доповнення або навіть альтернатива.

Найважливіший аспект зміни моделі соціальної політики пов'язаний із переходом від соціальної підтримки до переважно соціального страхування з диференціацією ризиків і незалежністю розмірів страхових виплат від страхових внесків.

Ще одна риса системної зміни соціальної політики – це її регіоналізація. Будь-який регіон повинен мати нагоду задовольняти суспільно обґрунтовані потреби населення у сфері соціальних послуг, які виникають у жителів конкретної території. Природно, не всі регіони в змозі це зробити самі. Для цього необхідна система міжбюджетних відносин. Тим самим виконуватиметься функція держави як гаранта єдиної соціальної політики в державі. Регіоналізація соціальної політики дозволить підвищити витрачання бюджетних коштів.

Невід'ємна складова удосконалення системи соціального захисту в Україні – це вирішення завдань пенсійної реформи. Основою пенсійної реформи є те, що вона дасть змогу громадянам України отримувати пенсії не на рівні 30–35 % від середньої заробітної плати, а перейти до загальноєвропейського рівня – не менше 50 % від середньої заробітної плати. Перспективи розвитку пенсійної системи пов'язані із

забезпеченням її фінансової стабільності, посиленням дії страхових принципів у солідарній системі, запровадженням накопичувальної страхової складової та розвитком недержавного пенсійного забезпечення.

Недосконалість гарантованого державною рівня прожиткового мінімуму провокує бідність населення. За міжнародними стандартами, сім'ї, в бюджеті яких витрати на харчування перевищують половину сукупних витрат, вважаються бідними. За даними держкомстату України, в структурі сукупних витрат населення нашої держави витрати на харчування (не враховуючи тютюнові вироби та алкогольні напої) стабільно перевищують 50 відсотковий рівень. Хоча саме на бідний прошарок населення орієнтовано державну політику щодо соціального захисту, надання пільг, виплату соціальних допомог і підвищення рівня пенсійного забезпечення тощо – вагомих позитивних зрушень у зниженні масштабів бідності в Україні не спостерігається, а заходів, спрямованих власне на зростання добробуту та якості життя населення України, на жаль, вкрай недостатньо.

Для побудови нової моделі соціальної політики необхідно забезпечити такі умови:

- здійснення превентивних заходів для забезпечення певного життєвого рівня;
- узгодженість (несуперечність) різних компонентів соціального забезпечення;
- розвиненість ринку;
- досконалість системи оподаткування;
- інституціоналізація соціальної політики.

Найважливішими завданнями соціальної політики в Україні мають бути:

- стимулювання економічного зростання і підпорядкування виробництва інтересам не стільки споживання, скільки створення умов для розширення відтворення;
- посилення соціальної та економічної активності населення;
- удосконалення системи соціальних гарантій;

- збереження культурної та природної спадщини, національної самобутності;
- реалізація принципів соціальної справедливості;
- забезпечення єдності соціальної політики на державному, регіональному, місцевому, корпоративному рівнях.

Розглядаючи напрями соціальної політики, перш за все необхідно визначитися з функціями державної та місцевої влади в соціальній сфері. Перерозподіл відповідальності з центру на місця, що відбувається зараз, багато в чому є закономірним, але стихійним, і потребує чіткого методичного та юридичного забезпечення і підкріплення відповідними бюджетними угодами.

Сфера компетенції державної влади має включати:

- визначення і законодавче закріплення мінімальних, гарантованих усім громадянам країни соціальних стандартів;
- макроекономічну ув'язку і координацію основ політики, яка здійснюється в галузях соціальної сфери;
- пряме фінансування обмеженої кількості пріоритетних соціальних програм і розпорядження фондом соціальних субвенцій, призначенням для цільової підтримки територій, що знаходяться в особливо несприятливій ситуації (наприклад, Донбас).

Сучасна система мінімальних соціальних стандартів має бути дворівневою:

- перший рівень – мінімум, який є обов'язковим по всій території України (це сфера відповідальності державної влади);
- другий рівень – регіональні соціальні стандарти, які є вищими за державні. Це перевищення забезпечується (якщо для цього є можливості) за рахунок місцевих бюджетів, позабюджетних та інших джерел.

Здійснення ефективних заходів соціальної політики в Україні за вказаними напрямками є запорукою суспільного розвитку, збагачення соціального потенціалу й підвищення добробуту людей, а також інтеграції у європейське співтовариство, чий досвід у формуванні та реалізації соціальної політики є надзвичайно цінним для України.

Інформаційні джерела

1. Великий тлумачний словник сучасної української мов (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Гончарова С. Ю. Соціальна політика : навч. посіб. / С. Ю. Гончарова, І. П. Отенко. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2003. – 200 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Назва з екрана.
5. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>. – Назва з екрана.
6. Маргулян Я. А. Социальная сфера региона как пространство развития человеческого капитала / Я. А. Маргулян, А. Ю. Булатецкая // Экономика, право, организация и управление в социальной работе : сб. науч. тр. – Санкт-Петербург, 2017. – С. 19–28.
7. Соціалізація відносин у серії праці в контексті стійкого розвитку : монографія / [А. М. Колот та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2010. – 348 с.
8. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків : монографія / Грішнова О. А., Міщук Г. Ю., Олійник О. О. ; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне : НУВГП, 2014. – 217 с.
9. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2015. – 244 с.
10. Соціальна політика : [навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління»] / [В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова]. – Київ : Вид-во УАДУ, 1997. – 360.
11. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання : монографія / [Е. М. Лібанова та ін. ; за ред. Е. М. Лібанової] ; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. – Київ ; Умань : Сочінський [вид], 2012. – 311 с.
12. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : нац. доп. / О. І. Амоша [та ін.] ; заг. ред. В. М. Геєць [та ін.] ; НАН України. Секція суспільних і гуманітарних наук. – Київ : НВЦ НБУВ, 2009. – 687с.
13. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика : підручник / Удотова Л. Ф. – Київ : КНЕУ, 2002. – 376 с.
14. Україна 2016–2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування (аналітичні оцінки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf. – Назва з екрана.
15. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика : навч. посіб. / Ягодка А. Г. – Київ : КНЕУ, 2000. – 212 с.